

De territoriale ambities van de diadochen in de eerste jaren na de dood van Alexander de Grote (323-320 v.C.)*

door

Alexander MEEUS

Abstract

Scholars almost universally agree that there were two tendencies among the Successors of Alexander the Great: while some are assumed to have aimed at gaining control of Alexander's entire empire, others supposedly were content with a part of it. This paper will question the foundations of this *communis opinio*, as both Diodorus Siculus and Cornelius Nepos explicitly state that all the Successors wanted to lay their hands on the entire realm and no ancient author mentions any separatist tendencies. A new assessment might show that many of the alleged signs of separatism in the early Successor era can also be interpreted in other ways.

INLEIDING

De dood van Alexander de Grote in 323 v.C. veroorzaakte een diepe crisis in de Macedonische staat. Alexander had een rijk veroverd dat zich uitstreekte van de Balkan tot Indië en Egypte, maar hij liet geen geschikte opvolger na. Hij had nog een zwakzinnige halfbroer Arrhidaïos, een bastaardzoon van een jaar of vier Herakles, en zijn vrouw Rhoxane was zwanger op het moment van zijn dood. Geen van hen was in staat meteen in eigen naam te heersen. In zijn entourage zaten echter talloze bekwame en ambitieuze generaals, de zogenaamde diadochen, die zich onmiddellijk toelegden op de uitbouw van een persoonlijke machtspositie.

* Dank aan prof. dr. Hans Hauben, prof. dr. Hubert Meeus en dr. Herbert Verreth voor hun kritische opmerkingen bij een eerste versie van deze tekst. Vanzelfsprekend dragen zij geen verantwoordelijkheid voor de inhoud ervan.

Reeds J.G. Droysen zag in 1877 de kwestie van de rijkseenheid als het centrale probleem van de diadochengeschiedenis.¹ In het onderzoek heerst een haast volledige consensus dat er onder de diadochen twee strekkingen bestonden: sommigen zouden de macht over het hele rijk hebben beoogd, terwijl anderen enkel de heerschappij over een deel ervan nastreefden. Ik noem slechts een selectie uit de grote groep van geleerden die deze mening aanhangen: William Tarn, Fritz Geyer, Michael Rostovtzeff, Gerhard Wirth, Klaus Rosen, Hermann Bengtson, Hans Hauben, Édouard Will, Kostas Buraselis, Peter Green, Waldemar Heckel, Christian Habicht, Claude Mossé, Nicholas Hammond, Kai Brodersen en Hatto Schmitt.²

Slechts enkelen zijn tegen deze communis opinio ingegaan. Erich Gruen stelde vast dat de diadochen op territoriaal vlak geen verschillende concepten hanteerden in de definitie van hun koningschap.³ Helen Lund merkte op dat de bronnen suggereren dat alle diadochen het hele rijk in handen wilden krijgen en dat er geen gegronde redenen zijn om van het tegendeel uit te gaan. De traditionele opvatting blijkt echter zo diep geworteld te zijn dat ook Lund meende voor Kassandros

¹ J.G. DROYSEN, *Geschichte des Hellenismus II, Geschichte der Diadochen*, ed. E. BAYER, Tübingen 1952, 443; zo ook H.-J. GEHRKE, *Geschichte des Hellenismus*, München 2003³, 160.

² F. GEYER, *Alexander der Große und die Diadochen*, Leipzig 1925, 116, 138 en 147; G. WIRTH, 'Zur Politik des Perdikkas 323', *Helikon* 7 (1967), 295; W.W. TARN, 'The Heritage of Alexander', in J.B. BURY e.a. (edd.) *Cambridge Ancient History VI, Macedon 401-301 B.C.*, Cambridge 1969 (=1953), 462-463; M. ROSTOVTZEFF, *The Social & Economic History of the Hellenistic World*, Oxford 1953², I, 5; K. ROSEN, 'Die Bündnisformen der Diadochen und der Zerfall des Alexanderreiches', *Acta Classica* 11 (1968), 182; H. BENGTSON, *Herrschergestalten des Hellenismus*, München 1975, 19-20 en 33-34; H. HAUBEN, *Het vlootbevelhebberschap in de vroege diadochentijd (323-301 vóór Christus). Een prosopografisch en institutioneel onderzoek*, Brussel 1975, XVI-XVII; É. WILL, *Histoire politique du monde hellénistique (323-30 av. J.C.)*, Nancy 1979², I, 37 en 41; K. BURASELIS, *Das hellenistische Makedonien und die Ägäis. Forschungen zur Politik des Kassandros und der drei ersten Antigoniden im Ägäischen Meer und in Westkleinasien*, München 1982, 7; P. GREEN, *Alexander to Actium. The Historical Evolution of the Hellenistic Age*, Berkeley 1990, 5-6; W. HECKEL, *The Marshals of Alexander's Empire*, London 1992, 163; C. HABICHT, *Athen. Die Geschichte der Stadt in hellenistischer Zeit*, München 1995, 54; N.G.L. HAMMOND, 'The Nature of the Hellenistic States', in *Ancient Macedonia VI*, Thessaloniki 1999, I, 483; C. MOSSÉ, *Alexandre. La destinée d'un mythe*, Paris 2001, 149-155; K. BRODERSEN & H.H. SCHMITT, art. *Diadochen(-Zeit)*, in H.H. SCHMITT & E. VOGT (edd.), *Lexikon des Hellenismus*, Wiesbaden 2005, 240.

³ E.S. GRUEN, 'The Coronation of the Diadochoi', in J.W. EADIE & J. OBER (edd.), *The Craft of the Ancient Historian. Essays in Honor of Chester G. Starr*, Lanham 1985, vooral 262.

en Ptolemaios mogelijk een uitzondering te moeten maken.⁴ De argumenten van deze geleerden hebben tot nog toe echter nauwelijks weerklank gevonden.⁵

Het is opvallend dat de bronnen op verschillende plaatsen de ambitie over het hele rijk te heersen toeschrijven aan Perdikkas, Antigonos en Demetrios, Kassandros en zelfs Ptolemaios.⁶ Twee antieke auteurs stellen zelfs expliciet dat dit het doel van alle diadochen was. Diodorus (*Bibliotheca historica*, XX 37.4) schrijft over Alexanders zus Kleopatra:

διὰ τὴν ἐπιφάνιαν οὖν τοῦ γένους οἱ περὶ Κάσανδρον καὶ Λυσίμαχον, ἔτι δὲ Ἀντίγονον καὶ Πτολεμαῖον καὶ καθόλου πάντες οἱ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν ἀξιολογώτατοι τῶν ἡγεμόνων ταύτην ἐμνήστευον· ἕκαστος γὰρ τοῦτο τῷ γάμῳ συνακολουθήσειν Μακεδόνας ἐλπίζων ἀντείχετο τῆς βασιλικῆς οἰκίας ὡς τὴν τῶν ὄλων ἀρχὴν περιστήσων εἰς ἑαυτόν. [“Vanwege het prestige van haar afkomst dongen Kassandros en Lysimachos naar haar hand, alsook Antigonos en Ptolemaios en in het algemeen alle leiders die het belangrijkste waren na de dood van Alexander. Omdat ze allemaal hoopten dat de Macedoniërs zich door dat huwelijk aan hun kant zouden scharen, streefden ze een band met het koningshuis na, om zo de heerschappij over het geheel voor zichzelf te bemachtigen.”]

Nepos merkt in zijn biografie van Eumenes (2.3-4) omtrent de ambitie van Perdikkas het volgende op:

Cogitabat enim, quod fere omnes in magnis imperiis concupiscunt, omnium partis corripere atque complecti. (4) Neque vero hoc ille solus fecit, sed ceteri quoque omnes qui Alexandri fuerant amici. [“Zoals bijna allen verlangen die grote rijken hebben, wilde hij zich immers alle delen toe-eigenen en ze in zijn hand verenigen. (4) Hij was echter niet de enige die dit beoogde; zo ook alle anderen die Alexanders vrienden waren geweest.”]

Pausanias (I 6.2) spreekt weliswaar over Ptolemaios' aandeel in de verdeling van het rijk in koninkrijken, maar hij zegt niet dat dit het doel was van de Lagide, al is de tekst soms zo geïnterpreteerd.⁷ Bovendien

⁴ H.S. LUND, *Lysimachos. A Study in Early Hellenistic Kingship*, London 1992, 51-52.

⁵ Uitzonderingen zijn A.B. BOSWORTH, *The Legacy of Alexander. Politics, Warfare, and Propaganda under the Successors*, Oxford 2002, 246-247 en W.L. ADAMS, 'The Hellenistic Kingdoms', in G.R. BUGH (ed.), *The Cambridge Companion to the Hellenistic World*, Cambridge 2006, 28-51.

⁶ Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 23.3, XVIII 49.2, XVIII 50.2, XVIII 54.4, XIX 56.2, XX 51.1, XX 110.5; Plutarchus, *Eumenes* 12.1 en *Demetrius*, 15.4, 43.3; *P. Köln* VI 247, kol. 1, rr. 18-27.

⁷ Meest recent door N.G.L. HAMMOND, loc. cit. (n. 2).

blijkt bij nadere analyse dat Pausanias eigenlijk ten onrechte de satrapieënverdeling op de conferentie van Babylon voorstelt als de directe oorzaak van het uiteenvallen van het rijk:

Τελευτήσαντος δὲ Ἀλεξάνδρου τοῖς ἐς Ἀριδαῖον τὸν Φιλίππου τὴν πᾶσαν ἄγουσιν ἀρχὴν ἀντιστὰς αὐτὸς μάλιστα ἐγένετο ἐς τὰς βασιλείας αἴτιος τὰ ἔθνη νεμηθῆναι. [3] Αὐτὸς δὲ ἐς Αἴγυπτον διαβάς (...) ["Nadat Alexander gestorven was, verzette (Ptolemaios) zich tegen degenen die het hele rijk wilden overdragen aan Arrhidaïos, de zoon van Philippos, en zo werd hij de belangrijkste verantwoordelijke voor het opdelen van de verschillende volkeren in koninkrijken. Zelf stak hij over naar Egypte (...)].

Ptolemaios kan zich enkel hebben verzet tegen degenen die Arrhidaïos op de troon wilden, vóór die definitief als koning werd erkend. Bovendien gebeurde het ook vóór Ptolemaios naar Egypte ging. Het moet hier met andere woorden gaan om de machtsstrijd die zich afspeelde tijdens de conferentie van Babylon. De meest plausibele interpretatie is dan ook dat Ptolemaios de toegeving kreeg dat er een nieuwe satrapieënverdeling zou komen als hij zijn verzet tegen de kroning van Arrhidaïos liet varen.⁸ Dat Pausanias daarbij over βασιλείαι spreekt, is geen bezwaar: het anachronistisch gebruik van βασιλεία in plaats van σατραπεία komt wel vaker voor in de bronnen.⁹ Daarenboven vertoont de bewoording sterke gelijkenissen met Appianus' beschrijving van de satrapieënverdeling (*Syriaca* 52): (...) ἐς σατραπείας ἐνείμαντο τὰ ἔθνη. Beide uitspraken moeten dan ook op dezelfde bron teruggaan, wat bevestigt dat de tekst waarop Pausanias' zich baseerde, het gewoon over de satrapieënverdeling had. Aangezien deze louter een zaak was van bestuurlijke organisatie waarbij het rijk intact bleef, is er ook geen reden om deze passus als argument te gebruiken voor een separatistische politiek van Ptolemaios, al heeft Pausanias de zaken zo geïnterpreteerd.

De vraag dringt zich dan ook op of het onderzoek in de kwestie van de territoriale ambities van de diadochen de bronnen niet tegenspreekt. Enkele basisprincipes zijn hierbij al te vaak genegeerd.

⁸ É. WILL, op. cit. (n. 2), 24; W. HECKEL, op. cit. (n. 2), 150 n. 466; A. MEEUS, 'The Power Struggle of the Diadochoi in Babylon, 323 B.C.', te verschijnen in *Ancient Society* 38 (2008).

⁹ In de context van de satrapieënverdeling vinden we de fout bij Nepos, *Eum.* 2.1, die over "regna" spreekt. Voor andere gevallen: zie F. BIZIÈRE, 'Comment travaillait Diodore de Sicile', *Revue des Études Grecques* 87 (1974), p. 373; N.L. COLLINS, 'The Various Fathers of Ptolemy I', *Mnemosyne* 50 (1997), 443 n. 24.

Ten eerste is verzet tegen het centraal bestuur niet zonder meer gelijk te stellen aan de wil om de staat te ontbinden. Wie zelf geen deel uitmaakte van de rijksregering maar toch een persoonlijke machtspositie beoogde, kon maar één ding doen, ongeacht de omvang van zijn ambitie: een territoriale machtsbasis los van het centraal bestuur uitbouwen om van daaruit te proberen de macht over het geheel te verwerven.

Ten tweede mag men de betekenis van allianties niet overschatten. De verdragen tussen de diadochen worden soms beschouwd als een wederzijdse erkenning van soevereiniteit.¹⁰ Deze louter staatsrechtelijke benadering heeft geen oog voor het opportunisme van Alexanders opvolgers: een dergelijk verdrag werd vaak even snel weer verbroken als het was afgesloten. Om te vermijden dat ze geïsoleerd zouden raken, gingen de diadochen vaak een alliantie aan tegen een gemeenschappelijke vijand, zonder daarmee de juridische soevereiniteit van de verdragspartner te erkennen.¹¹

De bronnen leggen een relatief grote klemtoon op de ambitie van Antigonos, maar ze hebben ook in het algemeen meer aandacht voor de Antigoniden. Dit is vermoedelijk te verklaren door het feit dat de auteur van de belangrijkste primaire diadochengeschiedenis, Hiëronymus van Kardina, in Antigonidische dienst stond.¹² Het betekent niet noodzakelijk dat Antigonos ook grotere plannen had dan de anderen.

Ook een aantal vooronderstellingen van sommige onderzoekers over politieke ambities zijn betwistbaar. Zo acht Seibert het onwaarschijnlijk dat een heerser gedurende zijn hele carrière hetzelfde doel zou nastreven¹³, maar dit is geenszins a priori onmogelijk. Anderen gaan ervan uit dat het oogmerk om het hele Alexanderrijk te bemachtigen, te excessief is.¹⁴ Na het optreden van Alexander was het echter geen extreme ambitie de gebieden samen te houden die één man had bijeengebracht. Bijgevolg is er geen principiële reden om te betwijfelen dat sommige diadochen vanaf het overlijden van de koning gedurende heel hun verdere carrière hebben gestreefd naar de heerschappij over diens hele rijk, al zal er wel een evolutie zijn geweest in de hevigheid van die ambitie. Evenmin mag men het oogmerk van een heerser zomaar gelijk stellen aan wat hij uiteindelijk bereikte of de desintegra-

¹⁰ Vooral door K. ROSEN, art. cit. (n. 2), en G.M. COHEN, 'The Diadochoi and the New Monarchies', *Athenaeum* n.s. 52 (1974), 177-179.

¹¹ H.-J. GEHRKE, loc. cit. (n. 1).

¹² J. HORNBLOWER, *Hieronymus of Cardia*, Oxford 1981.

¹³ J. SEIBERT, *Untersuchungen zur Geschichte Ptolemaios' I.*, München 1969, 88.

¹⁴ Bv. R.A. BILLOWS, *Antigonos the One-Eyed and the Creation of the Hellenistic State*, Berkeley 1990.

tie van het rijk teleologisch interpreteren: sommigen zijn geneigd alle gebeurtenissen in het licht van een onafwendbare ontbinding van de staat te zien.¹⁵ Hoewel het rijk inderdaad te groot was om op langere termijn te overleven, was het niet bij voorbaat onmogelijk dat een van de diadochen zijn tegenstanders zou uitschakelen en het rijk al dan niet permanent onder zijn bewind zou samenhouden.¹⁶

DE CONFERENTIE VAN BABYLON

Nu deze algemene principes zijn vooropgesteld, kunnen we de geschiedenis van de eerste drie jaren na Alexanders dood onder de loep nemen. De dag na zijn overlijden kwamen de naaste medewerkers van de koning en de legerleiding samen om de opvolgingskwestie te bespreken. Volgens sommige geleerden manifesteerden zich meteen separatistische tendensen. Zo spreekt Mehl van de "Bestrebungen der makedonischen Großen, den Reichsverband zu lockern" in de context van Nearchos' voorstel om Herakles, Alexanders zoon uit zijn verhouding met Barsine, tot koning aan te stellen. Hij ziet hierin een poging om de mogelijkheid van een sterke monarchie met Perdikkas als koning te saboteren.¹⁷ Van diens koningschap was toen echter nog geen sprake; Nearchos wilde gewoon zijn persoonlijke machtspositie uitbouwen. Bij het massahuwelijk in Susa was hij getrouwd met een dochter van Barsine. Indien zijn plan het zou halen, kon hij als echtgenoot van de halfzus van de koning hopen op een invloedrijke positie aan het hof.

Ook Ptolemaios' idee om geen koning aan te stellen, maar de regering over te laten aan een raad van generaals, is vaak beschouwd als een poging om de rijkseenheid te ondermijnen, of zelfs als een voorstel om het rijk ook daadwerkelijk te verdelen.¹⁸ Mooren heeft overtuigend aangetoond dat Ptolemaios enkel een voor zichzelf zo gunstig mogelijke oplossing beoogde: "it was above all a matter of getting as much as possible out of the actual political situation, and preventing others from getting more".¹⁹ Een echte verdeling van Alexanders erfenis was

¹⁵ Vooral É. WILL, op. cit. (n. 2).

¹⁶ G. SHIPLEY, *The Greek World after Alexander. 323-30 B.C.*, London 2000, 40.

¹⁷ A. MEHL, *Seleukos Nikator und sein Reich* I. Teil, *Seleukos' Leben und die Entwicklung seiner Machtposition*, Leuven 1986, 25.

¹⁸ A. BOUCHÉ-LECLERCQ, *Histoire des Lagides*, Paris 1903, I, 9; W. SCHUR, 'Das Alexanderreich nach Alexanders Tode', *Rheinisches Museum für Philologie* N.F. 83 (1934), 132; A. MEHL, loc. cit. (n. 17).

¹⁹ L. MOOREN, 'The Nature of the Hellenistic Monarchy', in E. VAN 'T DACK e.a. (edd.), *Egypt and the Hellenistic World*, Leuven 1983, 233.

op dat moment ondenkbaar.²⁰ Uiteindelijk werd in Babylon besloten twee koningen, Alexanders mentaal gehandicapte halfbroer en zijn ongeboren zoon, en één regent, nl. Perdikkas, aan te stellen over het hele rijk. De belangrijkste generaals kregen een provincie toevertrouwd, zo o.a.: Ptolemaios Egypte, Leonnatos Hellespontijns Phrygië en Antipatros en Krateros samen Macedonië en Griekenland.

PEITHON EN DE GRIEKSE OPSTANDELINGEN IN HET OOSTEN

De regeling van Babylon was een zeer labiel compromis en niemand toonde veel bereidheid om zich erbij neer te leggen. De eerste die een concrete poging ondernam om zijn macht uit te breiden, was Peithon, de satraap van Medië. De Griekse kolonisten in Bactrië en Sogdië waren in opstand gekomen omdat ze terug wilden naar hun vaderland. Peithon kreeg de opdracht de revolte neer te slaan. Volgens Diodorus wilde hij de opstandelingen aan zijn kant krijgen om zijn leger te versterken en zo zijn macht te vestigen in het gebied. Perdikkas had een vermoeden van Peithons plannen en beval hem daarom de rebellen allemaal uit te moorden en de buit onder zijn soldaten te verdelen. Peithon was niet van plan dit bevel na te leven en nadat hij de opstandelingen had verslagen, sloot hij met hen een akkoord. Zijn soldaten hadden evenwel weet van het bevel en namen zelf het initiatief de rebellen uit te moorden.²¹ Peithons ambities hoeven niet noodzakelijk op separatisme te wijzen. Diodorus zegt dat hij voor eigen rekening wilde handelen en de macht over de Opper-Satrapieën nastreefde, maar daarom wilde hij het gebied nog niet van het rijk afscheuren. Mogelijk beoogde hij een territoriale machtsbasis te verwerven om van daaruit eventuele hogere ambities waar te maken.

Het bevel de kolonisten uit te moorden was zeker niet gunstig voor de Macedonische controle in het oosten en de stabiliteit van het rijk, maar er zijn nog momenten geweest waarop Perdikkas de staatsbelangen duidelijk ondergeschikt maakte aan het behoud van zijn eigen positie.²² Dat betekent niet dat voor Perdikkas weinig gelegen was aan de rijkseenheid; alleen vond hij zijn eigen positie van nog groter belang.

²⁰ P. JOUQUET, *L'impérialisme macédonien et l'hellénisation de l'Orient*, Paris 1926, 131; M.J. FONTANA, *Le lotte per la successione di Alessandro Magno dal 323 al 315*, Palermo 1960, 15 n. 5; W.M. ELLIS, *Ptolemy of Egypt*, London 1994, 24.

²¹ Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 7.4-9.

²² Zoals bij het verdrag met de Aitoliers tegen de gouverneurs van Europa: Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 38.1.

HUWELIJKSINTRIGES MET KLEOPATRA

Leonnatos, de satraap van Hellespontijns Phrygië, was de volgende om in actie te treden. Al snel na zijn aanstelling bereikten hem gezanten van Antipatros, de gouverneur van Europa. De Grieken van het moederland waren ook in opstand gekomen en Antipatros werd belegerd in Lamia. Hij vroeg Leonnatos om hulp en bood hem de hand aan van een van zijn dochters. Leonnatos besloot meteen naar Europa over te steken, maar de hulp aan Antipatros was slechts een voorwendsel: hij wilde zich meester maken van de Macedonische troon en had geheime contacten met Alexanders zus Kleopatra, die had toegezegd met hem te willen trouwen.²³ Leonnatos' ambitie was duidelijk: door een huwelijk met Kleopatra hoopte hij de macht te grijpen. Hij gedroeg zich ook al als een koning: hij rustte zijn paarden uit zoals die van de Achaimenidische Grootkoning en liet zich begeleiden door een ἄγημα van hetairoi, de elite-afdeling van de ruitery, die normaal bij de koning hoorde. Bovendien probeerde hij qua haar- en klederdracht op Alexander te gelijken.²⁴ Hij zag zichzelf dus blijkbaar als dé opvolger van Alexander en hoopte die ambitie te kunnen waarmaken door te huwen met diens zus. De Perzische elementen die hij overnam in zijn kledij en de tooi van zijn paarden, maken duidelijk dat hij zeker niet enkel de macht in het Europese rijkdeel beoogde. Hij zou echter niet de kans krijgen zijn plannen te verwezenlijken, want meteen na zijn aankomst in Europa sneuvelde hij in een slag tegen de opstandelingen.

Leonnatos was niet de enige die potentieel zag in een huwelijk met Kleopatra. In zijn relaas over Perdikkas' politiek schrijft Diodorus:

ὁ δὲ Περδίκκας πρότερον μὲν ἦν κεκρικῶς κοινοπραγίαν Ἀντιπάτρω καὶ διὰ τοῦτο τὴν μνηστειαν ἐπεποίητο, μήπω τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων βεβαίως ἐστερεωμένων· ὡς δὲ παρέλαβε τὰς τε βασιλικὰς δυνάμεις καὶ τὴν τῶν βασιλέων προστασίαν, μετέπεσε τοῖς λογισμοῖς. ὀρεγόμενος γὰρ βασιλείας ἔσπευδε τὴν Κλεοτάτραν γῆμαι, νομίζων διὰ ταύτης προτρέψεσθαι τοὺς Μακεδόνας συγκατασκευάζειν αὐτῷ τὴν τῶν ὄλων ἐξουσίαν. οὕτω δὲ βουλόμενος ἀποκαλύψασθαι πρὸς τὴν ἐπιβολὴν κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἦγε τὴν Νίκαιαν, ὅπως μὴ τὸν Ἀντίπατρον ἀλλότριον ἔχη ταῖς ἰδίαις ἐπιβολαῖς. [“Perdikkas had eerst besloten tot samenwerking met Antipatros en deed daarom het aanzoek (om Nikaia), op een moment dat zijn positie nog niet stevig was gevestigd. Eens hij echter het koninklijk leger en het regentschap voor de konin-

²³ Plutarchus, *Eumenes*, 3.9.

²⁴ Arrianus, *Historia successorum*, F12; P. GOUKOWSKY, *Essai sur les origines du mythe d' Alexandre (336-270 av. J.-C.)* I, *Les origines politiques*, Nancy 1978, 86 en nn. 8 en 9.

gen had gekregen, wijzigde hij zijn plannen. Omdat hij verlangde naar het koningschap, wilde hij Kleopatra huwen, want hij meende door haar de Macedoniërs ertoe te kunnen bewegen hem de macht over het geheel te geven. Hij wilde zijn intenties evenwel nog niet onthullen en trouwde voorlopig met Nikaia, opdat Antipatros niet vijandig tegenover zijn eigen plannen zou staan".] (*Bibliotheca historica*, XVIII 23.2-3)

Deze passage stelt ons voor een aantal problemen die hier echter niet van rechtstreeks belang zijn. Het is ons vooral te doen om de ambitie die Diodorus beschrijft: door een huwelijk met Kleopatra de oppermacht verwerven. Diodorus stelt de zaken evenwel wat te eenvoudig voor. Kleopatra kwam ongeveer tegelijk met Antipatros' dochter Nikaia in Azië aan en Perdikkas zag zich voor een groot dilemma geplaatst. Eumenes raadde hem aan met Kleopatra te trouwen; volgens zijn broer Alketas was het beter Nikaia te huwen. Hij koos uiteindelijk voor Nikaia, wat op korte termijn waarschijnlijk het interessantst was. Dit wil echter niet zeggen dat hij zijn ambitie had opgegeven. Arrianus (*Historia successorum*, F1.26) vermeldt hoe Perdikkas Eumenes daarna nog met geschenken naar Kleopatra stuurde om dan toch met haar te trouwen, nadat hij Nikaia zou hebben verstoten. Waarschijnlijk huwde Perdikkas eerst met Nikaia omdat hij zich nog niet sterk genoeg voelde om openlijk met Antipatros te breken. Door zijn twijfel lijkt Perdikkas zijn kansen op een huwelijk met Kleopatra echter te hebben verspeeld.

HET KRATEROSMONUMENT IN DELPHI

Voor Krateros' ambitie hebben we een duidelijker bewijs. Hij liet in Delphi een beeldengroep opstellen van een leeuwenjacht. De beelden zijn niet bewaard, maar we hebben wel een beknopte beschrijving van de hand van Plutarchus (*Alexander* 40.5): hij vermeldt beelden van de leeuw, de honden, de koning die tegenover de leeuw staat, en Krateros die te hulp snelt. De nis waarin de groep stond opgesteld en het bijbehorende opschrift hebben de tand des tijds wel doorstaan. Uit de verzen drie en vier blijkt dat het monument pas na Krateros' dood werd voltooid, in naam van zijn zoon, Krateros de Jongere²⁵:

²⁵ T. HOMOLLE, 'La chasse d'Alexandre', *Bulletin de Correspondance Hellénique* 21 (1897), 598-600; *Fouilles de Delphes* II, *Topographie et architecture* 2, *La terrasse du temple*, ed. F. COURBY, Paris 1927, 237-240. De hier afgedrukte tekst is die van Moretti (*Iscrizione Storiche Ellenistiche* II, nr. 73) met de interpunctie van E. VOUTIRAS, 'Zur historischen Bedeutung des Krateros-Weihgeschenkes in Delphi', *Würzburger Jahrbücher für die Altertumswissenschaft* 10 (1984), 58.

Υἱὸς Ἀλεξάνδρου Κράτερος τάδε τῶπόλλων[ι]
 ἠῦξάτο, τιμᾶεις καὶ πολύδοξος ἀνήρ
 -σῆσσε δ' ὄν ἐμ μεγάροις ἐτεκνώσατο καὶ λίπε παῖδα
 πᾶσαν ὑποσχεσίαν πατρὶ τελῶν Κράτερος-
 ὄφρα οἱ αἰδιδόν τε καὶ ἀρπαλέον κλέος ἄγρα,
 ὦ ξένε, ταυροφόνου τοῦδε λέοντος ἔχοι·
 ὅμ ποτε Ἀλ[εξά]νδρῳ, τότε' ὅθ εἶπετο καὶ συνεπόρθει
 τῷ πολυαιν[ήτῳ τ]ῷιδε Ἀσίας βασιλεῖ,
 ὦδε συνεξαλάπαξε καὶ εἰς χέρας ἀντίασαντα
 ἔκτανεν οἰονόμων ἐν περάτεσσι Σύρων.

[“De zoon van Alexandros, Krateros, een geëerd en zeer beroemd man, wijdde deze (beelden) aan Apollo opdat de jacht op deze stierdodende leeuw hem eeuwige en grote roem zou brengen, o vreemdeling. Het in Krateros’ huis verwekte en vaderloos achtergelaten kind Krateros plaatste (de beelden), elke belofte voor zijn vader vervullend. Toen hij Alexander volgde, die veelgeprezen koning van Azië, en met hem een verwoestende oorlog voerde, heeft Krateros ooit de leeuw op deze manier helpen verslaan en geveld nadat het tot een gevecht was gekomen in de afgelegen gebieden van de schapenkwekende Syriërs.”]

De manier waarop Alexander in de tekst wordt omschreven is hoogst opvallend. Er zijn verschillende redenen te bedenken waarom er niet Μακεδόνων βασιλεύς staat, maar hoe dan ook is de aanduiding Ἀσίας βασιλεύς veelbetekenend en ook onverwacht bij Krateros, die zich steeds verzette tegen Alexanders oriëntaliseringpraktijken. Waarschijnlijk wilde Krateros hiermee zijn eigen aanspraken op de macht in Azië propageren. Niet alleen de titel waarmee Alexander wordt aangeduid, maar ook de nadrukkelijke vermelding van Krateros’ deelname aan de oorlog en zijn band met Alexander kunnen daarop wijzen. Bovendien wilde Krateros de steun van Apollo krijgen met zijn wijgeschenk en misschien een band suggereren met Alexanders bezoek aan het Pythische heiligdom – zo dat historisch is.²⁶ De betekenis van een dergelijk monument in Delphi moet echter verder gaan dan dat. De ligging vlak aan de Apollotempel en de ingang van het theater verzekerde dat iedere bezoeker van het heiligdom het wijgeschenk zou zien. Als het enkel de bedoeling was geweest aanspraken op Azië dui-

²⁶ E. VOUTIRAS, art. cit. (n. 25), 61; B. HINTZEN-BOHLEN, *Herrscherrepräsentation im Hellenismus. Untersuchungen zu Weihgeschenken, Stiftungen und Ehrenmonumenten in den mütterländischen Heiligtümern Delphi, Olympia, Delos und Dodona*, Köln 1992, 35-36; W. VÖLCKER-JANSSEN, *Kunst und Gesellschaft an den Höfen Alexanders d.Gr. und seiner Nachfolger*, München 1993, 123-124; O. PALAGIA, ‘Hephaestion’s Pyre and the Royal Hunt of Alexander’, in A.B. BOSWORTH & E.J. BAYNHAM (edd.), *Alexander the Great in Fact and Fiction*, Oxford 2000, 185.

delijk te maken, had hij het monument beter ergens in Azië opgesteld. Hier in Delphi wilde hij ook de bevolking van het moederland bereiken en haar tonen dat hij de meest waardige en meest vooraanstaande onder Alexanders generaals was. De leeuwenjacht was tijdens de regering van Alexander een centraal onderdeel van de koninklijke representatie geworden. De vorst demonstreerde er zijn moed en kunde mee en moest daarbij absoluut vermijden door iemand te moeten worden gered. Zoniet miste de jachtpartij haar doel volledig.²⁷ Dat Krateros zich erop kon beroemen Alexander tijdens een leeuwenjacht te hebben gered, verschaftte hem dus een enorm prestige. "The incident showed his worthiness to play the role that Alexander had played", merkt Carney terecht op²⁸, en dat is natuurlijk wat het monument aan de wereld moest laten weten. Uit Arrianus (*Historia successorum*, F19) weten we dat Krateros zijn wil om Alexanders rol te spelen ook duidelijk maakte door zich te kleden als een koning; enkel de diadeem liet hij achterwege. Op basis van deze elementen lijkt het een erg plausible conclusie dat Krateros de erfenis van Alexander als een geheel zag en zichzelf wilde voorstellen als de meest geschikte kandidaat om ze op te nemen. Net als Leonnatos kreeg ook hij niet de kans om zijn ambitie waar te maken, want reeds in 320 sneuvelde hij, toen hij net naar Azië was overgestoken.

POLITIEK EN PROPAGANDA VAN PTOLEMAIOS

Ptolemaios wordt doorgaans beschouwd als de meest separatistisch gezinde onder de diadochen.²⁹ Dat deze visie ten dele berust op een verkeerde interpretatie van de satrapieënverdeling bij Pausanias en dat Ptolemaios' voorstel met een junta te regeren evenmin op te vatten is als separatisme, is reeds aangetoond. Verschillende andere elementen in zijn politiek worden, m.i. ten onrechte, doorgaans ook gezien als pogingen om Egypte van het rijk af te scheuren.

²⁷ E.D. CARNEY, 'Hunting and the Macedonian Elite: Sharing the Rivalry of the Chase (Arrian 4.13.1)', in D. OGDEN (ed.), *The Hellenistic World. New Perspectives*, London 2002, 65.

²⁸ E.D. CARNEY, art. cit. (n. 27), 67.

²⁹ Recent bv. door: N.G.L. HAMMOND, art. cit. (n. 2), 483-488; A. ERSKINE, 'Life after Death: Alexandria and the Body of Alexander', *Greece & Rome* 49 (2002), 167-175; D. PLANTZOS, 'Alexander of Macedon on a Silver Intaglio', *Antike Kunst* 45 (2002), 71-79; P. RODRIGUEZ, 'L'évolution du monnayage de Ptolémée Ier au regard des événements militaires (c. 323-c.300)', *Cahiers du Centre Gustave-Glotz* 15 (2004), 17-35.

Het belangrijkste hiervan is wellicht de ontvoering van Alexanders lijk. De bouw van de praallijkwagen waarin Alexander naar zijn laatste rustplaats moest worden gebracht, nam bijna twee jaar in beslag. Wellicht was Perdikkas als regent verantwoordelijk voor het bepalen van de versiering van de lijkwagen. Daarom kunnen we ervan uitgaan dat die zijn propaganda weerspiegelde. Diodorus (*Bibliotheca historica*, XVIII 26.3-27.5) geeft een uitgebreide beschrijving van de wagen, die zowel Aziatische als Macedonische en Griekse elementen bevatte. Het geheel zag er waarschijnlijk uit als een soort tempel. Het meest relevant voor onze vraagstelling zijn de vier beschilderde panelen die vermoedelijk een soort fries vormden rond de hele wagen en dan vooral het eerste schilderij:

τούτων δ' ὁ μὲν πρῶτος ἦν ἔχων ἄρμα τορευτὸν καὶ καθήμενον ἐπὶ τούτου τὸν Ἀλέξανδρον, μετὰ χειρᾶς ἔχοντα σκῆπτρον διαπρεπέες· περὶ δὲ τὸν βασιλέα μία μὲν ὑπῆρχε θεραπεία καθωπλισμένη Μακεδόνων, ἄλλη δὲ Περσῶν μηλοφόρων καὶ πρὸ τούτων ὀπλοφόροι. [“Op het eerste van deze schilderijen stond een met reliëfs versierde wagen waarop Alexander zat met een prachtige scepter in de handen. Rond de koning stond de gewapende garde: aan de ene kant de Macedoniërs, aan de andere kant de Perzische *melophoroi* en voor hen de wapendragers.”] (Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 27.1)

Het eerste opvallend gegeven is dat Alexander zittend wordt afgebeeld, terwijl Macedoniërs, Grieken en Perzen normaal nooit zitten op een strijdswagen. Samen met de scepter moet dit een verwijzing zijn naar Alexanders ἀρχή en βασιλεία. “Majestically enthroned and solemnly invested with the insignia of royalty, this was an icon of imperial sovereignty rather than a portrait of once-living flesh and blood”, merkt Stewart op.³⁰ Mogelijk wilde het schilderij de associatie oproepen met Zeus zoals hij op de keerzijde van Alexanders belangrijkste munttype stond afgebeeld, zittend op een troon en met een scepter in de hand. Verder suggereert de vermenging van Europese en Aziatische elementen, zelfs in Alexanders garde, dat Perdikkas Alexander als koning over een ééngemaakt Europees-Aziatisch rijk beschouwde en zichzelf ook in die traditie wilde plaatsen.

In Babylon hadden de diadochen besloten Alexander, conform zijn eigen wens, in het Ammon-heiligdom van Siwa te begraven.³¹ Dat was duidelijk in het voordeel van Ptolemaios, de satraap van Egypte, die het

³⁰ A. STEWART, *Faces of Power. Alexander's Image and Hellenistic Politics*, Berkeley 1993, 218-220.

³¹ Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 3.5; Justinus, *Epitome*, XIII 4.6; W. HECKEL, op. cit. (n. 2), 160 n. 516; A.B. BOSWORTH, op. cit. (n. 5), 13 n. 30.

dichtst bij het graf zou zijn en er dus in de praktijk ook de controle over zou hebben. Pausanias (*Graeciae descriptio*, I 6.3) zegt echter dat de degenen die verantwoordelijk waren voor het escorteren van de lijkwagen, de opdracht hadden hem naar Aigai in Macedonië te brengen. Hiervoor is slechts één verklaring mogelijk: Perdikkas had de bestemming veranderd. Dit blijkt ook uit de passage van Arrianus (*Historia successorum*, F1.25) over het vertrek van de lijkwagen uit Babylon. Hij zegt dat de lijkwagen tegen het bevel van Perdikkas in naar Ptolemaios werd gebracht. Dit kan enkel als Perdikkas had besloten Alexander toch niet in Siwa te begraven; anders moest het lijk sowieso naar Egypte. Alexanders lichaam naar Siwa brengen was voor Perdikkas onmogelijk: hij zou een van zijn grootste rivalen een ongemeen sterk propagandawapen in handen geven. Bovendien kon hij proberen het zelf optimaal te benutten door ermee naar Macedonië te trekken. Volgens Antigonos wilde hij daar als koning aankomen met Alexanders zus als echtgenote.³² Een koninklijke begrafenis voor Alexander in Aigai zou daarbij van bijzonder symbolisch belang zijn. Zo had Perdikkas met een grote kans op succes aanspraak op het koningschap kunnen maken en met de gemengde iconografie van de lijkwagen verspreidde hij de boodschap dat Alexander niet meer gewoon koning van Macedonië was, maar van een rijk dat daarenboven ook nog een groot deel van Azië omvatte. Op deze manier zou Perdikkas ook zichzelf voorstellen als pretendent voor dit hele rijk.

De zaken liepen echter niet zoals Perdikkas het had gepland. Ptolemaios slaagde erin door een complot met de verantwoordelijke voor het konvooi het lijk te ontvoeren en liet Alexander met koninklijke eer in Memphis begraven. Door hem niet naar Siwa te brengen hield ook hij zich dus niet aan de besluiten van Babylon³³.

De vraag is wat Ptolemaios' bedoeling hierbij was. Errington meent dat hij de politieke betekenis van Alexanders lijk wilde neutraliseren door het in Egypte te begraven, want "only in the hands of the 'central government' (or of those who aimed to set up a 'central government') of the empire was the body a potential political weapon". Het behield nog een zekere symbolische waarde, maar die was nu "essentially limited to [Alexander's] role within the Ptolemaic kingdom, more particularly to his dual role as founder of the Kingdom and of the capital city Alexandria".³⁴ Deze interpretatie is zeer anachronistisch. In 321 kon er

³² Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 25.3.

³³ Diodorus, *Bibliotheca historica*, XVIII 28.3-4; Arrianus, *Historia successorum*, F1.25 en F24.1; Pausanias, *Graeciae descriptio*, I 6.3.

³⁴ R.M. ERRINGTON, 'Alexander in the Hellenistic World', in E. BADIEN (ed.), *Alexandre le Grand. Image et réalité*, Genève 1976, 143.

nog geen sprake zijn van het Ptolemaïsche koninkrijk of van de hoofdstad Alexandrië. Het belang van een koninklijke begrafenis was bovendien duidelijk: wie de overleden vorst begroef, profileerde zich als de legitieme opvolger.³⁵ Het is zeer twijfelachtig of Ptolemaios zich reeds in 321, toen nog heel wat generaals de uitgesproken bedoeling hadden hun macht te vestigen over het hele rijk, kon voorstellen als de ware opvolger van Alexander met de ambitie slechts over een fractie van diens gebied te regeren. Ook met andere propagandamiddelen probeerde Ptolemaios zoveel mogelijk zijn hechte band met Alexander te benadrukken, wat weinig overtuigend zou zijn geweest als hij enkel het koningschap van Egypte beoogde. Een observatie van G. Wirth is in dit licht zeer pertinent, al is de conclusie m.i. niet terecht: "War die Rechtfertigung der eigenen Rolle nur möglich indem man sich auf Alexander berief, so ergab sich ein fragwürdiger Eindruck, wenn man zugleich dessen Reich zerstörte. Titel, angedeutete Funktionen, Aufgaben im Rahmen des Reiches und usurpierte Rollen, die man auf solche Weise Jahrzehnte lang noch in einen Bezug zu ihm brachte (...), können vor der Öffentlichkeit von Anfang an nur den Charakter einer Leerformel besessen haben (...)"³⁶. Het is onduidelijk waarom Wirth als vanzelfsprekend besluit dat het om lege formules gaat. Daar zijn geen aanwijzingen voor en net het feit dat de propaganda dan een "fragwürdiger Eindruck" zou maken, ontkracht zijn conclusie. Een heerser kon het zich niet permitteren zijn aspiraties op een onzekere manier te legitimeren. Indien Ptolemaios inderdaad een separatist was, zou zijn propaganda dus wel zeer onhandig zijn geweest. Hij had zich in dat geval waarschijnlijk heel wat meer op de achtergrond gehouden en de aandacht van Perdikkas niet zo naar zich toegetrokken. Dan had hij veel rustiger kunnen werken aan het uitbouwen van zijn machtsbasis in zijn satrapie. Nu was de regent echter vastbesloten de ongehoorzame Egyptische satraap af te zetten.

Het lijk van de overleden koning was een van de belangrijkste propagandawapens in de eerste jaren na Alexanders dood. Met behulp van dit machtige symbool hoopte Perdikkas bij zijn geplande oversteek uit Azië ook *de facto* zijn macht over Macedonië te vestigen. Tevens is gebleken dat het onwaarschijnlijk is dat Ptolemaios met de ontvoering van Alexanders lichaam de onafhankelijkheid van Egypte geloofwaardig kon benadrukken, laat staan dat hij het wilde. Zijn bedoeling

³⁵ Zoals reeds is aangetoond door R. SCHUBERT, *Die Quellen zur Geschichte der Diadochenzeit*, Leipzig 1914, 180-181.

³⁶ G. WIRTH, 'Alexander, Kassander und andere Zeitgenossen. Erwägungen zum Problem ihrer Selbstdarstellung', *Tyche* 4 (1989), 198.

was niet het rijk te ontbinden, maar wel zichzelf voor te stellen als Alexanders ware opvolger.

Dit is hoogstwaarschijnlijk ook wat Ptolemaios beoogde met het schrijven van een Alexandergeschiedenis. Het werk is verloren, maar er zijn wel een aantal fragmenten bewaard, die enig licht op de zaak werpen. Traditioneel gingen de meeste geleerden ervan uit dat Ptolemaios op latere leeftijd een objectief, bijna wetenschappelijk werk heeft geschreven. Recentere studies hebben echter aangetoond dat het waarschijnlijker is dat Ptolemaios' geschiedenis eerder tendentius was en de bedoeling had zijn eigen rol in de campagne te benadrukken en de andere diadochen naar de achtergrond te verwijzen, alsook een positief beeld van de grote veroveraar te schilderen. De datering van het werk blijft omstreden, maar steeds meer geleerden nemen aan dat Ptolemaios al rond 320 naar de pen greep om zijn macht te legitimeren.³⁷ Dit alles geldt natuurlijk geenszins als een bewijs dat Ptolemaios het hele Alexanderrijk zou hebben willen veroveren. Toch zou ook deze demonstratie van zijn band met Alexander, net als de ontvoering van het lijk, veel geloofwaardiger zijn geweest indien dat inderdaad zijn doel was, dan wanneer hij de onafhankelijkheid van Egypte nastreefde.

Ptolemaios zag ook de mogelijkheden van muntpropaganda en was de eerste van de diadochen die een nieuw munttype introduceerde, terwijl men elders in het rijk dezelfde munten bleef slaan als ten tijde van Alexander. Het nieuwe type werd ingevoerd rond 320. Op de keerzijde behield Ptolemaios de afbeelding van Zeus op de troon met scepter en adelaar van Alexanders belangrijkste type en het opschrift ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. Op de voorzijde is Alexander zelf afgebeeld met een olifantenscalp, de ramshorens van Zeus-Ammon en een diadeem op het hoofd. In de latere series, vanaf 315, zou hier ook nog de aegis van Zeus rond de nek bijkomen. De afwijking van de rijksmunt wordt soms opgevat als een blijk van separatisme.³⁸ Het is echter opvallend dat de munten nog steeds in naam van Alexander werden uitgegeven en mogelijk sloeg Ptolemaios ook nog altijd de traditionele munten met op de voorzijde Herakles die de leuwenscalp draagt. Bovendien

³⁷ Zie G. SCHEPENS, 'Das Alexanderbild in den Historikerfragmenten', in W. SCHULLER (ed.), *Politische Theorie und Praxis im Altertum*, Darmstadt 1998, 90-91, met verwijzingen naar de oudere literatuur.

³⁸ B. KUSCHEL, 'Die neuen Münzbilder des Ptolemaios Soter', *Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte* 11 (1961), 16-18; G.K. JENKINS, 'The Monetary Systems in the Early Hellenistic Time', in A. KINDLER (ed.), *The Patterns of Monetary Development in Phoenicia and Palestine in Antiquity*, Tel Aviv 1967, 60-64; É. WILL, op. cit. (n. 2), 39; D. PLANTZOS, art. cit. (n. 29), 74-77.

wijst ook de iconografie niet in de richting van separatisme. Meer waarschijnlijk is de visie van o.a. Davis en Kraay, volgens wie de afbeelding heerschappij over Griekenland (aegis), Egypte (ramshorens), Perzië (diadeem) en Indië (olifantenscalp) uitdrukt, en dus de eenheid van het rijk. De band tussen de olifantenscalp en de verovering van Indië staat buiten kijf.³⁹ Het is weinig waarschijnlijk dat Ptolemaios de aandacht op Indië wilde vestigen, als zijn bedoeling enkel was de macht in Egypte te verwerven en dat land van het rijk af te scheuren. Ook hier lijkt het dus waarschijnlijker dat Ptolemaios zichzelf zag als de opvolger voor het hele gebied.

Verskillende andere acties van Ptolemaios zijn geïnterpreteerd als tekenen van separatisme. Na zijn aankomst in Egypte begon hij troepen te lichten, hoewel Alexander de satrapen dat had verboden. In 321 verwierf hij dankzij dit leger *de facto* de macht in Kyrene. Rond dezelfde tijd ging hij een alliantie aan met een aantal Cypriotische stadskoningen. Ptolemaios zou zich op die manier soeverein hebben opgesteld en dus separatistisch hebben gehandeld.⁴⁰ Er is echter geen enkele reden om uit deze daden te besluiten dat hij het rijk wilde ontbinden. Hij streefde duidelijk naar een sterke machtsbasis, maar hij kan van daaruit evenzeer hebben gepoogd het hele rijk te veroveren.

Na de dood van Perdikkas bood het leger Ptolemaios het regentschap aan, maar hij weigerde het ambt, wat de meeste geleerden eens te meer beschouwen als een bewijs van zijn separatistische ambities. Deze gevolgtrekking is nogal simplistisch en houdt te weinig rekening met de context, Ptolemaios' latere politiek en zijn propaganda. Het is een complexe kwestie, maar het essentiële heeft Grainger wel geschreven: "(...) it seems clear enough by now that Ptolemy had reached the conclusion that the essential basis for power was no longer access to the royal court and the favour it bestowed, but the possession of a distinct territory. This did not necessarily imply the break-up of the empire into independent states, though this was to be the actual result of this prolonged crisis"⁴¹.

³⁹ N. DAVIS & C.M. KRAAY, *The Hellenistic Kingdoms. Portrait Coins and History*, London 1973, p. 36; P. GOUKOWSKY, op. cit. (n. 24), 206.

⁴⁰ Zie bv. K. ROSEN, art. cit. (n. 2), 197-198; A. STEWART, op. cit. (n. 30), 229; N.G.L. HAMMOND, art. cit. (n. 2), vooral pp. 484-485.

⁴¹ J.D. GRAINGER, *Seleukos Nikator. Constructing a Hellenistic Kingdom*, London 1990, 24.

DE CONFERENTIE VAN TRIPARADEISOS

Korte tijd daarna, in de late zomer van 320, kwamen de diadochen samen in het Syrische Triparadeisos om het rijksbestuur te herorganiseren. Antipatros werd er tot regent benoemd, wat velen beschouwen als een belangrijke stap in het uiteenvallen van het Alexanderrijk: de oude generaal zou enkel in Macedonië geïnteresseerd zijn geweest en zich niet hebben bekommerd om Azië en de unie van de twee gebieden.⁴² Gezien Antipatros' trouw aan de dynastie, lijkt het moeilijk denkbaar dat hij het rijk of een deel ervan ten prooi zou hebben laten vallen aan de ambities van de andere diadochen. Dat blijkt ook uit de aanstelling van zijn zoon Kassandros tot adjunct van Antigonos om te vermijden dat deze laatste in Azië voor eigen rekening zou kunnen werken. Bovendien gaat het om een teleologische redenering: ook als Antipatros zelf het rijk niet noodzakelijk had willen samenhouden, was de desintegratie niet onvermijdelijk.

Sommigen menen dat de chiliarchie nu werd afgeschafte en zien daarin een symptoom voor het verval van het rijk, maar deze visie berust op een verkeerde interpretatie van de chiliarchie als een rijksambt, terwijl het eigenlijk louter gaat om het opperbevel van de cavalerie.⁴³ Will stelt vast dat Seleukos' benoeming tot satraap van Babylonië als een promotie werd beschouwd ten opzichte van zijn vorige functie in het rijksleger. Hieruit besluit hij dat het centraal bestuur was verzwakt.⁴⁴ Net als bij Ptolemaios' weigering van het regentschap, hoeft de reden hiervoor niet noodzakelijk in het vermeende afbrokkelen van de rijkseenheid te liggen. Als Seleukos de ambitie had het hele rijk te beheersen, had hij een territoriale machtsbasis nodig van waaruit hij zijn concurrenten kon bestrijden.

Van de centrifugale tendensen die zich in de regeling van Triparadeisos zo nadrukkelijk zouden hebben gemanifesteerd, blijken dus geen ondubbelzinnige sporen te bestaan. Deze conferentie valt dan ook niet als een 'point of no return' te beschouwen, waarbij de ontbinding van het rijk al zou hebben vastgestaan.

⁴² Zo bv. É. WILL, op. cit. (n. 2), 40-41.

⁴³ Op dat probleem kunnen we hier niet ingaan. De beste studies over de chiliarchie zijn: E. BEVAN, 'Note on the Command held by Seleukos, 323-321 B.C.', *Classical Review* 14 (1900), 396-398, en W. HECKEL, op. cit. (n. 2), p. 366-370. Voor de vermeende afschaffing: zie bv. P. GOUKOWSKY, op. cit. (n. 24), 101 en É. WILL, op. cit. (n. 2), 43.

⁴⁴ É. WILL, loc. cit. (n. 43).

BESLUIT

Uit deze analyse blijkt dat er geen elementen zijn die er noodzakelijk op wijzen dat een van de diadochen het rijk wilde ontbinden in de periode tot de conferentie van Triparadeisos. Bij veel van de vermeende sporen van separatisme bleek het zelfs plausibeler ze te interpreteren als uiting van het streven om het hele rijk in handen te krijgen. In combinatie met de uitspraken van Diodorus en Nepos dat alle diadochen de macht over het geheel beoogden, kunnen we aannemen dat Alexanders opvolgers in elk geval tijdens de eerste jaren na zijn dood nog niet aan een opdeling van de staat dachten. Voor de volgende 40 jaar van de diadochentijd is verder onderzoek nodig.